

ОЛЕКСАНДР ЖОВНА

ПЛУТАНЕ ІНТЕРВ'Ю

Розмову провела Надія Черненко

Ми познайомилися 1995 року в Кіровограді, під час презентації художнього фільму «Партитура на могильному камені», знятого за його сценарієм. Для Кіровоградщини це була незвичайна подія. Та й, власне, для українського кіно не менша.

В одному з оповідань Олександра Жовни герой стверджує: «Писати мовою і говорити мовою, як на мене, дві різні речі, щоб не сказати – протилежності. Можливо, через це я прихилиюсь до першого і часом дратуюсь другим. До розлучення».

Я сказала йому, що впізнала в цьому самого Жовну, скупого на спілкування вголос, особливо з журналістами. Він погодився. А потім мало-помалу розговорився.

– З чого все почалося?

– З суму та самотності. П'ятий курс Київського педіну. На практичному занятті з психопатології я написав оповідання. Написав, одержавши велику насолоду, силу якої, щоб доступніше було загалові, я порівнював із статевою. Це справді був великий кайф. Оповідання я написав російською мовою, як справжній майбутній український письменник. Назву воно мало «Сапенсіо», що з грецької – розум. Сюжет розповів мій друг поляк, який потім забрав рукопис до Польщі і там надрукував у газеті. Отже, перший твір з грецькою назвою дебютував польською, як переклад з російської, таким чином започаткувавши становлення майбутнього члена СПУ.

– Ти член Спілки?

– Член.

– Які стосунки у тебе з СПУ?

– Вона мені не заважає. Я її за це вітаю. Однак, коли в 1994 році мене приймали, я був трохи заперечивав. Один із старших колег літераторів «в законі», ділячись враженнями від моєї книжки, сказав, що «все це цікаво і пишете ви непогано, але треба не так, а от краще б так. Надто у вас все невесело, сумно. Слід радісніше, оптимістичніше. Ви ж молодий ще». І я сприйняв це, як перше партійне доручення. Глибокий сум пройняв мене. Але переймався я, як з'ясувалося, даремно. Ось вже шість років, як я у Спілці, але згадую про неї, коли хтось нагадає, як сьогодні. А ще кілька разів, коли їздив до СПУ, щоб одержати літ. премії.

– Ти лауреат?

– Так сталося. То хай вже буде. Зрештою, це приємно. Цікаво було з першою премією «У свічаді слова» Євгена Бачинського (США).

Пам'ятаєш, як Штольц запитав у Обломова, чи читав щось там у газеті, а Ілля Ілліч, позіхаючи, відповів, що взагалі газет не читає! Аналогічна ситуація й зі мною. Однак, на відміну від мене, мій друг Володимир Панченко газети читає, тим більше «Літературну Україну». Так от саме він і показав мені число, в якому повідомлялося, що визначено лауреатів літературного конкурсу, переможцям вручено грошові премії, а щасливі молоді митці виступили зі словами подяки. Серед них було і моє прізвище. Оскільки всього цього зі мною насправді не відбувалося, я був трохи здивований, проте широко зворушений саме тією частиною повідомлення, де йшлося про гроші. Якось згодом ми з Панченком були в Києві і зайшли до Спілки. Добре, що зайшли. І добре, що запитали про премію. Мені віддали конверт, в якому лежали сто баксів. Дрібниця, а приємно. Хто зна, як би склалася вся ця історія, якби Панченко теж не читав газет...

– Зі Спілкою досить зрозуміло. Тоді чи контактуєш ти безпосередньо з літераторами, зокрема молодими?

– Практично ні. У нас мало спільних інтересів. Очевидно, все через те, що, пишучи, я все ж лишаюся таким, що не сприймає себе за письменника, або ж ставиться до цього недостатньо серйозно чи самовіддано, як справжні митці.

– Взагалі, ти знаєш щось про творчість твоїх сучасників, ровесників по літературі? Твоє ставлення до них. Чи на дорозі знову стає твій обломовський спосіб життя?

– Майже. Однак я не повний невіглас. Коли виходять якісь сучасні антології чи збірки, я, звичайно,

зазираю туди з надією прочитати щось цікаве. Проте мене вистачає на кілька речень, далі кидаю. Волею-неволею, на слуху є певний ряд прізвищ, які пишуть твори та один про одного. Очевидно, їм це цікаво чи вигідно. Але я завжди думав, що література створюється для більш ширшого кола читачів і не на один день. Я кажу так не тому, що я гідний письменник, а як нормальний читач, який просто має смак. Сподіваюсь. Власне, саме це й має визначати вартість літератури. На жаль, більшість сучасників, що пишуть, та їх література має дрозозфільне походження. Зранку вони ще актуальні, після обіду ними мало хто цікавиться, а до вечора про них забувають назавжди. Створюється література, тематика якої, сюжети, здається, не виходять за межі інтересів її ж виконавців. Таке враження, що авторами керує бажання сказати всім: «От такі нові слова, українські та іншомовного походження на сьогодні я знаю і спроможний скласти їх у речення. А коли не ставитиму між реченнями крапок, стану письменником-модерністом». Щось таке подібне. Один старий сільський дід, повернувшись із столиці, був неймовірно спантелечений. На Хрещатику він побачив п'яного і ця обставина надзвичайно вразила його. «Кому він напився? – дивувався старий пияк. – Хай я в селі, там мене всі знають. А в Києві, скільки людей. Хто тебе знає? Кому він напився?»

Не знаю, наскільки доступно я асоціююсь.

І все ж, певно, не все так сумно, як мені здається. Просто не так часто щастить на цікаву прозу. Яюсь серед літераторів із засмальцьованої низки імен я прочитав, можливо, не таке вже й часто вживане. Це речі, які не просто дочитуєш до кінця, але їх хочеться перечитувати. Так було, коли читав Чехова, Стефаніка чи Винниченка. Його звали Олександр Денисенко. На жаль, все, що знаю про нього. Гадаю, на сьогодні це цікавий художник. Однак для цього мало знати слова й скласти з них речення, тут присутній смак, що істотніше. Я хотів би так писати, як робить це Денисенко. Чого варта його «Душа ріки». Я заговорився. Перепрошую.

– Я тепер подумала, що давно не читала речей з цікавими захоплюючими сюжетами. Очевидно, не так просто їх віднайти. Де знаходиш їх ти?

– Більшість висмоктані з пальця. Саме вони потім сприймаються як беззастережна реальність. Однак, спочатку є привід, який будить твоє серце, мозок, фантазію. Скажімо, як сюжет «Маленького життя». Я просто кілька годин дивився на невеличку ікону святого Пантелеймона. І мені раптом здалося, що його малювала дитяча рука кілька століть тому. З'явився образ хлопчика Пилипка, далі монастирське оточення, закрутився сюжет. Проте так було. Пізніше прийшла байдужість. Приводів, які б зворушували, ставало все менше. Тоді я згадав пораду класика «ні дня без рядка» і спробував. Я писав перше речення, скажімо: «Лепеха помирав, у нього розкладалася печінка». Яке буде наступне речення, я не знав. Більше того, я не уявляв, хто такий Лепеха і чому у нього розкладається печінка. Але згодом з'явилося друге речення, за ним третє. Лепеха став моїм давнім другом алкоголіком та провінційним філософом і пішло-поїхало. Так виникло ще кілька оповідань: «Спогад», «Я був таким же, як і ви», інші. Але такої насолоди від їх написання, як колись, вже не було. Навіщо я їх писав? Не знаю. З деяких пір навколишнє середовище сприймає мене за письменника, і я поступово почав звикатися з цим. Певно, тому.

– Кажуть, письменники – пророки. Я чула про досить дивні речі, що відбувалися після виходу у світ твоїх оповідань, саме в реальному житті. Події йшли, так би мовити, за ходою придуманого тобою сюжету.

– Я теж це почав помічати і трохи засмучуюсь цим. Як правило, фінали моїх оповідань сумні, якщо не трагічні, і часом, або часто потім, збуваються в реальному житті. Яюсь я в перебудовні часи організував кооператив «Зелений папуга». Згодом «трест лопнув», а як результат – з'явилася повість перебудовних літ «Кооператив «Зелений папуга». В кінці повісті кооператив згорає в пожежі. Через два тижні після появи повісті «Папуга» згорів. Подібні ситуації відбуваються з більшістю оповідань. Яюсь витівки фатуму. Не інакше.

– Чому, дійсно, так тужно? Звідки ці сумні безнадійні фінали? Адже, справді, ще не старий?

– Я зараз згадав свого дев'яностолітнього дідуся. Він білорус. Заядлий курильщик. Яюсь я його запитав, чи давно він палить. Він задумався і каже: «Уж і не помню. Пора кідять. Ведь не молодий уже...»

Передусім, мені це подобається. Мені це близько. Крім того, як на мене, якщо порівняти категорії туги та радості, перша все ж значно серйозніша. Ну, що таке радість у порівнянні з тугою? Радісно, то і на серці спокійно, сонно, нічого не відбувається, добре, то й добре. Туга ж будить душу, розбуркує від сну, вигонить з неї шлаки, змушує замислюватись розум. Твори з тужним фіналом надовго залишаються в пам'яті.

«Хеппі енд» – це не серйозно. Це починають розуміти навіть американці.

Чи віриш ти у фатум, Бога, вишу силу?

– Антон Павлович Чехов вважав, що слід принаймні шукати віру, інакше – життя пусте...

– До слова. Твоїм улюбленим автором, як і раніше, залишається Чехов?

– Природньо. Хто ще?

– Ходиш до церкви?

– Раніше дуже часто. Зараз ні. Не подобається. Там стало багато людей. Втрачено інтим. Священики дратують. Більшість непорядні. Хоча, можливо, не всі. Я сподіваюсь... До церкви я ходив в епоху всезагального атеїзму. Певно, саме це й спонукало мене це робити. Крім того, я пам'ятаю слухну думку старообрядців: «Которая вера гонима, та й права». Коли ж віра не в опозиції до правлячої державної ідеології, а навпаки солідарна з нею, я не зовсім довіряю такій вірі.

– Чому письменник потойбіччя? Схоже, це вже закріпилося за тобою як власна назва?

– Здається, першим про це сказав Панченко. Я не проти такого образу. Однак я б не пов'язував це з якимись некрофільними уподобаннями. Швидше, існують інфернальні стани, паралельні світи людей з нетрадиційною психікою, інтелектом, фізичним розвитком і т.п. Все це цікаво для мене. Якщо це те потойбіччя, то воно цілком імпонує мені.

– Твої захоплення? Можливо, буденні, мирські?

– Люблю старі кладовища. Підшукав для себе, у лісі біля Лебединського монастиря. Дуже привітне, затишне. Мені було б там добре, спокійно... Люблю сільські церкви, де мало прихожан.

– Пам'ятаю, ти захоплювався ретроавтомобілями.

– Було. Колись брав участь у виставках. Здобував призи. Я мав суперекземпляр – «БМВ» 37-го року, білий кабриолет, яким шокував «сон-город» Новомиргород. І не тільки. Зараз я стриманий і не епатажний, тому маю звичайний сучасний «Мерседес».

– Як ти ставишся до жінок?

– Нарешті зрозумів, до чого ти вела, говорячи про мирські захоплення. Крім творчості, це один із чинників, які спонукають до життя. Приблизно так.

– Стисло. Але переконливо. Які саме жінки подобаються, захоплюють тебе?

– Важко мені вгодити. Не подобаються, в яких немає недоліку, що робить жінку неповторною, своєрідною. Жінка ж, в якій все досконало, все правильно, симетрично і збалансовано до штучності, ляль-ковості – це банально і не сексуально, така краса мене не збуджує.

– Що ще подобається, крім жінок з недоліками, взагалі у цьому житті?

– У цьому житті... Чомусь важко відповісти...

– Тоді так. Що дратує тебе у цьому житті?

– Непрофесійність, тушість, посередність, яка саме цього й не розуміє... Телевізор!!! Коли його вмикаєш, то все більше й більше бачиш виродків, особливо на естраді, нездарних, примітивних, повних несмаку. Зрештою, й в інших жанрах. Починаючи з політичних новин і закінчуючи прогнозом погоди.

– Хто, до речі, подобається з українських співаків?

– Тіна Тернер, Елтон Джон.

– Це справді весело і сумно...

Нещодавно на телебаченні проводили опитування, хто з українських жінок, на думку глядача, найліпше заслуговує на звання секс-символу України. Серед них була добра твоя знайома Ольга Сумська, що знялася у фільмі за твоїм сценарієм. За кого голосував ти?

– Ми з Олею залишаємося добрими друзями. А щодо опитування. Я участі не брав. Взагалі, мені не зовсім подобається секс у поєднанні зі словом символ. У цьому є щось неприродне, непоєднане. Але, якби питання звучало: «З ким ти хочеш бути?», то це – Кім Бесінгер. Зухвало? Але ж серцю чоловічини-митця не накажеш.

– Що ще необхідно для плідної творчості чоловічини-митця?

– Самотність, стан закоханості.

– Вдається?

– З самотністю маю труднощі.

– В яку пору року тобі добре?

– Осінь. Вона нагадує душі про головне, як стверджує «ДДТ». Схоже, останні пори року – лише доповнення до неї.

– Твоя друга книжка «Вдовушка». Вона теж якась осіння. Досить незвичайна обкладинка на сьогодні. Від неї віє минулим.

– Приємно, що це помітно. Я дизайнував її самотужки, викликаючи нерозуміння та опір у видавців. Але свого досяг і радий з того. Щоправда, спочатку був засмучений неякісним виконанням. На її крейдяній поверхні залишалися відбитки пальців, які потім не стиралися. Однак, згодом саме це і почало радувати. На читацьких зустрічах я бачив свої книжки, затерті відбитками різних пальців: жіночих, чоловічих. І це сприймалося як своєрідне визнання. Що ще потрібно автору?

– Де тепер твоє кіно? Як склалася його доля? Кінофільму, знятого за твоїм сценарієм, написаного за мотивами твоєї ж повісті «Партитура на могильному камені»?

– Доля не склалася. Здавалося, мені неймовірно повезло. В часи повального занепаду кінематографа в Україні вдалося віднайти гроші і, зрештою, зняти повнометражний художній фільм. Наскільки вдалий, то інша справа, але все ж зняли. Знаю, що він представляв кіно України на фестивалях в Росії, в Польщі. Знаю з польської телепрограми, що краківське телебачення демонструвало «Партитуру» на своєму каналі. В Україні про це не знають ні на кіностудії, ні в Міністерстві культури, ні сам режисер. Коли ж побачить фільм український глядач, очевидно, не знає ніхто.

– Кажуть, ти у повній самотності зняв документальний фільм «Бойня». Із ним вийшла якась детективна історія. Його теж чи вкрали, чи пропав?

– Справді, я зробив дванадцятихвилинну відеострічку «Бойня». Досить ризикований матеріал. Можливо, занадто натуралістичний. Віддав його на «1+1» Юрію Макарову. Потім сліди загубилися. На мої запити «1+1» відповідали, що касета загубилася, коли студія перебиралася до нового офісу. Через рік я дізнався від своїх друзів, що нібито вони бачили такий же фільм, теж дванадцятихвилинний і теж з такою ж назвою та сюжетом, але знятий іншим автором, на фестивалі «Молодість». Я зв'язався по телефону з Макаровим. Той сказав, що довідається про все, разом з тим додавши, що це міг бути просто збіг. Думаю, збіг... Ми зловживаємо терпінням читачів.

– Гаразд. Тоді на коня. Традиційне. Творчі плани?

– Недавно, пишучи автобіографію для «15/15», я вирішив, що народився і залишився жити у центрі України, на березі озера «Лонго». З тим, щоб не покидати його, інколи писати, а потім на його ж березі у батьківському городі відкопати прадавній сімейний скарб і зняти авторське кіно на власній студії з назвою «Крісто». Або ні, «Бонавен-тура». І щоб воно нікуди не пропадало, не пилилось на полиці, а будило душі і залишалось в пам'яті.

*м. Новомиргород,
Кіровоградська обл.*